ТАРИХ ЖӘНЕ АРХЕОЛОГИЯ
Түпнұсқа мақала/Оригинальная статья/Research paper
DOI: https://doi.org/10.51885/3107-2755_SSADH_2026_3_14

ҒТАХР 03.91

Әбдіманап Д.Ғ., Ильясова З.С.*

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан

Израиль мен АҚШ стратегиялық қатынастарының тарихы

АҢДАТПА. Мақалада Израиль мен Америка Құрама Штаттары арасындағы стратегиялық қатынастардың 1948–2020 жылдардағы қалыптасуы мен дамуы қарастырылады. Зерттеудің мақсаты дипломатиялық танудың ұзақ мерзімді қауіпсіздік серіктестігіне айналуын және саяси келіспеушіліктер жағдайында ынтымақтастықтың сақталу себептерін анықтау болып табылады. Тарихи салыстыру, үдерісті кезеңдер бойынша қадағалау және ресми құжаттарды сыни талдау әдістері қолданылды. Деректік негізді ғылыми еңбектер, дипломатиялық тарих материалдары, екіжақты меморандумдар, сауда келісімдері және халықаралық ұйымдардың құжаттары құрайды. Талдау 1948 жылғы тану бірден әскери одақ қалыптастырмағанын, ал 1967 және 1973 жылдардағы соғыстар қауіпсіздік ынтымақтастығын тереңдеткенін көрсетеді. Кэмп-Дэвид келіссөздері американдық делдалдықтың маңызын айқындаса, кейінгі стратегиялық және экономикалық келісімдер қатынастардың институционалдық негізін кеңейтті. Қырғи қабақ соғыс аяқталғаннан кейін серіктестік бейбіт реттеу мен аймақтық қауіпсіздік міндеттеріне бейімделді. Иранның ядролық бағдарламасы және Палестина мәселесі жөніндегі қайшылықтар тараптардың қауіпсіздік басымдықтары толық сәйкес келмейтінін көрсетті. Негізгі қорытынды бойынша, қатынастардың тұрақтылығы ортақ мүдделермен қатар, көпсалалы байланыстарға, ұзақ мерзімді міндеттемелерге және келіспеушіліктерді басқару тетіктеріне сүйенеді. Бұл тұрақтылық аймақтық қақтығыстардың шешілуіне немесе халықаралық құқық талаптарының автоматты орындалуына кепілдік бермейді. Зерттеу стратегиялық серіктестіктің тарихи сабақтастығы мен саяси шектерін ажыратып бағалауға мүмкіндік береді.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: Израиль, АҚШ; стратегиялық серіктестік, Таяу Шығыс; әскери көмек, қырғи қабақ соғыс, бейбіт реттеу.

МҮДДЕЛЕР ҚАҚТЫҒЫСЫ: Авторлар мүдделер қақтығысының жоқтығын мәлімдейді.

ҚАРЖЫЛАНДЫРУ ЖӘНЕ АЛҒЫС: Зерттеуге демеушілік қолдау көрсетілмеді (жеке ресурстар).

ДӘЙЕКСӨЗ ҮШІН: Әбдіманап, Д.Ғ., Ильясова, З.С. (2026). Израиль мен АҚШ стратегиялық қатынастарының тарихы. *Social Sciences & Digital Humanities, 3*(3), 224–237. https://doi.org/10.51885/3107-2755_SSADH_2026_3_14

Мақала тарихы:
Редакцияға түсті: 04.08.2026
Жариялау туралы шешім қабылданды: 12.09.2026
Жарияланды: 30.09.2026

* Хат-хабаршы авторы: Ильясова Зибагуль Сулейменовна, e-mail: zita.08@mail.ru

Әбдіманап Д.Ғ., Ильясова З.С.*

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан

История стратегических отношений Израиля и США

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются становление и развитие стратегических отношений Израиля и Соединённых Штатов Америки в 1948–2020 годах. Цель исследования состоит в объяснении перехода от дипломатического признания к долгосрочному партнёрству в сфере безопасности и причин сохранения сотрудничества при политических разногласиях. Используются историческое сравнение, прослеживание последовательности событий и критический анализ официальных документов. Источниковую базу составляют научные труды, материалы по истории дипломатии, двусторонние меморандумы, торговые соглашения и документы международных организаций. Анализ показывает, что признание Израиля в 1948 году не означало немедленного формирования военного союза. Войны 1967 и 1973 годов усилили значение сотрудничества в сфере безопасности, а переговоры в Кэмп-Дэвиде продемонстрировали роль американского посредничества. Последующие стратегические и экономические соглашения укрепили институциональные основы взаимодействия. После завершения холодной войны партнёрство адаптировалось к задачам мирного урегулирования и региональной безопасности. Разногласия по иранской ядерной программе и палестинскому вопросу выявили различия в приоритетах сторон. Сделан вывод, что устойчивость отношений обеспечивается общими интересами, многообразием связей, долгосрочными обязательствами и механизмами управления разногласиями. Вместе с тем она не гарантирует разрешения региональных конфликтов или автоматического соблюдения международного права. Результаты позволяют разграничить институциональную прочность партнёрства и его последствия для регионального мира.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Израиль; США; стратегическое партнёрство; Ближний Восток; военная помощь; холодная война; мирное урегулирование.

КОНФЛИКТ ИНТЕРЕСОВ: Авторы заявляют об отсутствии конфликта интересов.

ФИНАНСИРОВАНИЕ И БЛАГОДАРНОСТИ: Исследование не имело спонсорской поддержки (собственные ресурсы).

ДЛЯ ЦИТИРОВАНИЯ: Әбдіманап, Д.Ғ., Ильясова, З.С. (2026). История стратегических отношений Израиля и США. *Social Sciences & Digital Humanities, 3*(3), 224–237. https://doi.org/10.51885/3107-2755_SSADH_2026_3_14

* Автор-корреспондент: Ильясова Зибагуль Сулейменовна, e-mail: zita.08@mail.ru

Daulet G. Abdimanap, Zibagul S. Ilyassova*

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The History of Strategic Relations between Israel and the United States

ABSTRACT. This article examines the formation and development of strategic relations between Israel and the United States from 1948 to 2020. It explains the transition from diplomatic recognition to a lasting security partnership and investigates why cooperation persisted despite political disagreements. The study combines historical comparison, process tracing, and critical analysis of official documents. Its sources include scholarly works, diplomatic histories, bilateral memoranda, trade agreements, and documents issued by international organizations. The analysis shows that recognition in 1948 did not immediately establish a military alliance. The wars of 1967 and 1973 increased the importance of security cooperation, while the Camp David negotiations demonstrated the role of American mediation. Subsequent strategic and economic agreements strengthened institutional ties. After the Cold War, the partnership adapted to peace negotiations and changing regional security concerns. Disagreements over Iran's nuclear programme and the Palestinian question revealed divergent priorities. The article concludes that shared interests, multiple channels of cooperation, long-term commitments, and mechanisms for managing disagreements sustained the relationship. However, institutional durability does not guarantee regional peace or compliance with international law. These findings distinguish the partnership's resilience from its wider political consequences.

KEYWORDS: Israel; United States; strategic partnership; Middle East; military assistance; Cold War; peace process.

CONFLICT OF INTEREST: The authors declares that there is no conflict of interest.

ACKNOWLEDGEMENTS AND FUNDING: The study had no sponsorship support (own resources).

FOR CITATION: Abdimanap, D.G., Ilyassova, Z.S. (2026). The History of Strategic Relations between Israel and the United States. *Social Sciences & Digital Humanities, 3*(3), 224–237. https://doi.org/10.51885/3107-2755_SSADH_2026_3_14

* Corresponding author: Ильясова Зибагуль Сулейменовна, e-mail: zita.08@mail.ru

КІРІСПЕ

Израиль мен АҚШ арасындағы қатынастар халықаралық саясаттағы ықпалы әртүрлі мемлекеттердің ұзақ мерзімді ынтымақтастығын зерттеуге мүмкіндік береді. Бір тарап әлемдік деңгейдегі әскери, экономикалық және дипломатиялық ресурстарға ие болса, екінші тарап қауіпсіздік мәселелері өткір аймақта орналасқан мемлекет ретінде сыртқы қолдауға елеулі мән береді. Осындай теңсіздікке қарамастан, олардың байланысын біржақты тәуелділік ұғымымен ғана сипаттау жеткіліксіз. Израильдің дербес қауіпсіздік басымдықтары, американдық институттардың өзара айырмашылықтары және аймақтық жағдайдың өзгеруі екіжақты қатынастарды үнемі келісу мен бейімделу үдерісіне айналдырды.

Тақырыптың ғылыми өзектілігі стратегиялық серіктестіктің қалай пайда болатыны туралы сұрақпен байланысты. Кейінгі кезеңдегі тығыз ынтымақтастықты оның бүкіл тарихына кері көшіру 1948 жылдан бастап толық қалыптасқан одақ болғандай әсер туғызады. Алайда дипломатиялық тану, қару жеткізу, тұрақты қауіпсіздік консультациялары және экономикалық ықпалдасу әртүрлі уақытта орныққан құбылыстар. Сондықтан қатынастардың басталуын олардың жетілген институционалдық түрімен теңестіруге болмайды. Бұл айырмашылық нақты тарихи шешімдердің маңызын анықтауға және нәтижені алдын ала белгіленген заңдылық ретінде қабылдаудан сақтануға көмектеседі.

Зерттеудің басты сұрағы мынадай: Израиль мен АҚШ арасындағы байланыс қандай жағдайда стратегиялық сипат алды және тараптардың саяси ұстанымдары алшақтағанда неліктен сақталып отырды? Мақалада серіктестіктің тұрақтылығы бір ғана себептен туындамайды деген болжам ұсынылады. Әскери қажеттілік қатынастарды жеделдетуі мүмкін, алайда ұзақ мерзімді тұрақтылық үшін осы қажеттілікті қайталанатын шешімдерге, қаржыландыру тетіктеріне және жұмыс байланыстарына айналдыратын институттар қажет. Ішкі саяси қолдау мен тарихи түсініктер бұл тетіктердің қоғамдық негізін қалыптастырады, бірақ олардың ықпалы барлық кезеңде бірдей болмайды.

Мақаланың хронологиялық шегі 1948 жылғы дипломатиялық танудан 2020 жылғы Авраам келісімдеріне дейінгі кезеңді қамтиды. Мұндай шектеу қатынастардың пайда болуын, қырғи қабақ соғыс кезіндегі тереңдеуін және кейінгі бейімделуін бір зерттеу аясында салыстыруға мүмкіндік береді. 2020 жылдан кейінгі оқиғалар жеке, жаңартылған деректік зерттеуді талап ететіндіктен талдауға енгізілмейді. Осылайша жұмыстың міндеті қазіргі жағдайға жедел саяси баға беру емес, кейінгі өзгерістерді түсінуге қажетті тарихи негізді ашу болып белгіленеді.

Зерттеудің практикалық маңызы ірі держава мен аймақтық мемлекет арасындағы серіктестіктің мүмкіндіктері мен шектерін көрсетуінде. Қолдау көлемінің артуы міндетті түрде саяси бақылаудың дәл сондай өсуін білдірмейді; керісінше, қолдау алушы тарап кейбір мәселелерді өзінің өмірлік мүддесі ретінде белгілеп, сыртқы қысымға қарсы тұруы мүмкін. Сондықтан дипломатиялық ықпалды бағалағанда ресурстардың көлемімен қатар оларды қолданудың саяси құнын да ескеру қажет. Осы қағида мақаладағы тарихи оқиғаларды салыстырудың ортақ өлшемі ретінде пайдаланылады.

ТАРИХНАМА ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Израиль–АҚШ қатынастарының тарихнамасында мәдени жақындық, геосаяси мүдде және ішкі саясаттың ықпалы өзара сабақтас түсіндірулер ретінде көрінеді. Дэвид Шенбаум еңбегінің баспалық сипаттамасы қатынастарды американдық және еврей тарихи тәжірибесінің, дүниежүзілік соғыстардың, қырғи қабақ соғыстың және ұлттық саясаттың кең аясында қарастырады. Бұл көпдеңгейлі тәсіл екі мемлекеттің байланысын тек дипломатиялық кездесулер тізбегіне айналдырмауға мүмкіндік береді. Сонымен бірге тарихи жақындық нақты шешімді өздігінен түсіндірмейтіндіктен, әр кезеңдегі ресурстық және саяси жағдай бөлек бағалануы тиіс (Schoenbaum, 1993).

Дэвид Тал зерттеуінің жарияланған сипаттамасында ресми тұлғалардың ғана емес, адамдар мен идеялар арасындағы тұрақты байланыстардың маңызы көрсетіледі. Мұндай ұстаным серіктестіктің қоғамдық негіздерін талдауға бағыт береді. Чарльз Фрейлих ұлттық

қауіпсіздікке арналған еңбегінде АҚШ-пен қатынастарды Израиль стратегиясының негізгі бағыттарының бірі ретінде қарастырады. Осы екі көзқарасты қатар пайдалану қоғамдық байланыстар мен мемлекеттік қауіпсіздік қажеттіліктерін бір талдау аясында ұстауға жағдай жасайды. Мақалада аталған еңбектердің ашық аннотациялары мен қолжетімді тарау сипаттамаларында көрсетілген жалпы тұжырымдар ғана қолданылады; толық мәтіндері бойынша бетке негізделген дәйексөздер келтірілмейді (Freilich, 2018; Tal, 2022).

Деректердің негізгі тобын АҚШ Мемлекеттік департаментінің тарихи шолулары, жарияланған меморандумдар және президент әкімшіліктерінің ресми мәлімдемелері құрайды. Бұл материалдар шешімдердің уақытын, жарияланған міндеттемелерін және ресми түсіндірмесін анықтауға қолайлы. Дегенмен оларды бейтарап әрі толық баяндау деп қабылдауға болмайды. Ресми құжаттың мақсаты көбіне қабылданған саясатты негіздеу болғандықтан, оның тұжырымдары зерттеушінің қорытындысынан ажыратылады. Мысалы, әкімшіліктің өз келісімін қауіпсіздікке пайдалы деп сипаттауы сол келісімнің барлық салдары тәуелсіз түрде дәлелденгенін білдірмейді.

Зерттеуде тарихи салыстыру және үдерісті қадағалау әдістері қолданылады. Алдымен қатынастардың өзгерісіне ықпал еткен оқиғалар белгіленіп, одан кейін сол оқиғалардың нақты институционалдық нәтижелері қарастырылады. Әскери дағдарыстан кейін жаңа келісімнің пайда болуы олардың арасында себептік байланыс барын автоматты түрде дәлелдемейді. Сондықтан оқиғаның саяси мәні, тараптардың жарияланған мақсаттары және кейінгі ынтымақтастық формасы қатар салыстырылады. Нәтижесінде соғыс, дипломатиялық шешім және ұзақ мерзімді құрылым арасындағы байланыс қарапайым хронологиядан бөлек талданады.

Серіктестіктің тереңдігін бағалау үшін төрт сапалық белгі алынады: қауіпсіздік саласындағы міндеттемелердің тұрақтылығы, консультациялардың қайталануы, экономикалық байланыстардың ережелермен бекітілуі және саяси дағдарыс кезінде ынтымақтастықтың жалғасуы. Бұл белгілер сандық индекс ретінде есептелмейді. Олар әртүрлі кезеңдерді бірдей сұрақтар арқылы салыстыруға арналған. Зерттеудің шектеуі де осы жерде: ашық құжаттар құпия келіссөздердің толық мазмұнын немесе қоғамдық пікірдің барлық өзгерісін қамтымайды. Сондықтан жекелеген тұлғалардың жасырын ниеті туралы кесімді пайымдардан бас тартылады.

ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ТАНУ ЖӘНЕ АЛҒАШҚЫ ҚАЙШЫЛЫҚТАР

1948 жылғы 14 мамырда Израиль мемлекеті жарияланған күні АҚШ президенті Гарри Трумэн жаңа мемлекетті таныды. Бұл шешім соғыстан кейінгі гуманитарлық жағдай, Палестина жөніндегі халықаралық талқылаулар және Вашингтондағы саяси пікірталастар аясында қабылданды. Мемлекеттік департаменттің тарихи шолуы американдық әкімшілік ішінде Палестинаның болашағына қатысты ортақ ұстаным болмағанын көрсетеді. Демек тануды тек бір тұлғаның шешімімен немесе бір ғана қоғамдық топтың талабымен түсіндіру жеткіліксіз; ол бірнеше мүдде тоғысқан тарихи сәттің нәтижесі болды (Office of the Historian, n.d.-d).

Тану халықаралық легитимділік үшін маңызды болғанымен, Израильге автоматты әскери кепілдік берген жоқ. Мемлекетті заңды саяси субъект ретінде қабылдау мен оны қорғау үшін күш қолдануға міндеттену құқықтық және стратегиялық тұрғыдан әртүрлі әрекеттер. Мақаланың кезеңдеуі осы айырмашылыққа сүйенеді. Алғашқы кезеңде дипломатиялық байланыстың негізі қалыптасқанымен, кейінгі онжылдықтарға тән тығыз қауіпсіздік жүйесі әлі орнықпаған еді. Сондықтан 1948 жылды дайын одақтың басталуы емес, болашақ қатынастардың саяси алғышарты ретінде қарастыру орынды.

АҚШ-тың Таяу Шығыстағы мүдделері Израильмен байланыспен шектелген жоқ. Аймақтағы өзге мемлекеттермен қатынас, халықаралық тұрақтылық және ұлы державалар арасындағы бәсеке Вашингтонның шешімдеріне қатар ықпал етті. Осы кең ауқым Израиль басшылығының қауіпсіздікке қатысты шұғыл сұраныстарымен үнемі сәйкес келе бермеді. Екі тараптың уақыт көкжиегі де әртүрлі болуы мүмкін: шағын мемлекет тікелей шекаралық

қатерді бірінші орынға қойса, ірі держава сол қадамның басқа аймақтардағы серіктестеріне ықпалын есептейді. Бұл құрылымдық айырмашылық кейінгі қайшылықтардың түсіндірмелік негізін құрайды.

1956 жылғы Суэц дағдарысы ынтымақтастықтың бастапқы шектерін айқын көрсетті. Египет Суэц каналы компаниясын мемлекет меншігіне алғаннан кейін Израиль, Ұлыбритания және Франция әскери әрекеттерге барды. АҚШ әкімшілігі бұл операцияны қолдамады және соғысты тоқтату бағытын ұстанды. Тарихи тұрғыдан маңыздысы Вашингтонның Израильмен жақындығы оның барлық әскери шешімін қабылдауға міндеттемегенінде. Дағдарыс американдық саясатта аймақтық тәртіп пен кең халықаралық есептің кей жағдайда серіктестің жедел мақсаттарынан басым тұра алатынын көрсетті (Office of the Historian, n.d.-g).

Суэц оқиғасын кейінгі қатынастарға қарама-қарсы қойып, оны тек уақытша ауытқу деп сипаттау дұрыс болмас еді. Ол серіктестіктің қалыптасуы келісіммен бірге шектеулерді де қамтығанын көрсетеді. Осы тұрғыдан 1948–1956 жылдар дипломатиялық қолдау мен стратегиялық сәйкестіктің арасы әлі толық жақындамаған кезең ретінде көрінеді. Бұл қорытындыдан жалпы әдістемелік сабақ шығады: кейінгі нәтижені білетін зерттеуші ертеректегі баламаларды жойып жібермеуі керек. Сол кездегі саясаткерлер болашақ одақтың бүгін белгілі сипаттарын алдын ала білмеген жағдайда шешім қабылдады.

ҚЫРҒИ ҚАБАҚ СОҒЫС ЖӘНЕ ҚАУІПСІЗДІК ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ТЕРЕҢДЕУІ

1967 жылғы соғыс аймақтағы күштер арақатынасын өзгертіп, американдық дипломатия алдында жаңа мәселелер туғызды. Соғыс нәтижесінде аумақ, қауіпсіздік және саяси тану мәселелері бір-бірімен бұрынғыдан да тығыз байланысып кетті. АҚШ-тың ресми тарихи баяндауында бұл соғыс алдыңғы әкімшіліктердің жаңа араб–израиль қақтығысын болдырмау әрекеттерінің сәтсіздігін білдіргені көрсетіледі. Сондықтан оқиғаны тек Израильдің әскери мүмкіндігін танытқан кезең ретінде бағалау жеткіліксіз; ол сонымен бірге бұрынғы дипломатиялық тетіктердің шектеулерін ашып берді (Office of the Historian, n.d.-a).

Осы жағдайдан кейін Израильдің қауіпсіздік мәселесі американдық аймақтық саясаттың аясында жаңаша қабылдана бастады. Мұнда әскери қабілет пен саяси басқарылу арасындағы айырмашылық маңызды. Күшті серіктес ортақ қарсыласты тежеуге көмектесе алады, бірақ оның дербес әрекеті ірі державаның дипломатиялық жоспарын да қиындатуы ықтимал. Демек стратегиялық маңыздың өсуі автоматты түрде толық сенімге әкелмейді. Қатынастардың тереңдеуімен бірге әрекеттерді үйлестіру қажеттілігі де артады; қолдауды ұлғайту мен серіктесті шектеуге ұмтылу қатар жүруі мүмкін.

1973 жылғы араб–израиль соғысы қауіпсіздік қатынастарының маңызын одан әрі күшейтті. Соғыс әскери қамтамасыз ету мәселесін, АҚШ пен Кеңес Одағының аймақтық бәсекесін және қақтығысты дипломатиялық жолмен тоқтату қажеттілігін бір мезгілде алға шығарды. Мемлекеттік департаменттің шолуы араб тараптарының 1967 жылдан кейінгі жағдайға наразылығы Вашингтон үшін елеулі стратегиялық салдар туғызғанын атап көрсетеді. Осылайша соғыс Израиль қауіпсіздігін қолдау мен араб мемлекеттерімен саяси жұмыс жүргізудің бірін-бірі жоққа шығармайтын міндеттер екенін айқындады (Office of the Historian, n.d.-b).

1967 және 1973 жылдарды салыстырғанда, әскери нәтижені саяси тұрақтылықпен теңестірудің шектеуі байқалады. Әскери артықшылық қарсыластың белгілі әрекетін тоқтата алады, бірақ аумақтық және ұлттық талаптарды өздігінен жоймайды. Осы себепті АҚШ үшін Израильдің қорғаныс қабілетін қолдау дипломатиялық реттеуге балама бола алмады. Мақаланың түсіндіруі бойынша, қауіпсіздік көмегі мен келіссөздердің қатар дамуы кездейсоқ емес: біріншісі қысқа мерзімді осалдықты азайтса, екіншісі сол осалдықты туындататын саяси қатынастарды өзгертуге бағытталды.

Қырғи қабақ соғыс жағдайы екіжақты жақындасуға қолайлы стратегиялық орта қалыптастырғанымен, оны жалғыз себеп деп қабылдау жеткіліксіз. Егер қатынас тек ортақ қарсыласқа байланысты болса, қарсылас жоғалғанда байланыстардың түгел әлсіреуін күтуге

болар еді. Кейінгі кезеңдерде серіктестіктің жалғасуы бұл түсіндірудің толық еместігін көрсетеді. Сондықтан осы жылдардың ұзақ мерзімді маңызы ортақ қатердің болуымен қатар, ынтымақтастық тәжірибесінің жинақталуында жатыр. Қайталанған келіссөздер мен қолдау шешімдері келесі кезеңдегі тұрақты институттарға негіз дайындады.

КЭМП ДЭВИД ЖӘНЕ ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ДЕЛДАЛДЫҚ

1978 жылғы Кэмп-Дэвид келіссөздері АҚШ-тың Израиль қауіпсіздігін аймақтық дипломатиямен байланыстыру әрекетін көрсетті. Президент Джимми Картердің қатысуымен Египет пен Израиль басшылары келіссөз жүргізіп, кейін 1979 жылғы бейбіт шартқа жол ашылды. АҚШ Мемлекеттік департаментінің тарихи материалы саммиттің ұзақ дайындық пен күрделі келіссөздердің нәтижесі болғанын көрсетеді. Мұнда американдық рөл тек келісім жасалатын орын берумен шектелмеді: тараптардың талаптарын жақындастыру үшін президенттік деңгейдегі тұрақты саяси қатысу қажет болды (Office of the Historian, n.d.-c).

Бұл оқиғаның екіжақты қатынастар үшін маңызын қауіпсіздіктің мазмұны арқылы түсіндіруге болады. Қауіпсіздік әскери ресурстың өсуімен ғана емес, ықтимал қарсыласпен қатынастың өзгеруімен де күшейеді. Егер мемлекетаралық соғыс қаупі азайса, әскери жоспарлаудың негізгі шарттары өзгереді. Сондықтан бейбіт келісімдер стратегиялық серіктестіктің сыртқы қосымшасы емес, оның мақсаттарын іске асыратын құрал ретінде қарастырылуы тиіс. Осы тұрғыдан Вашингтонның дипломатиялық делдалдығы мен Израильге көрсеткен қауіпсіздік қолдауы өзара байланысқан саясат салалары болды.

Сонымен бірге Египетпен келісім бүкіл араб–израиль қақтығысын шешкен жоқ. Екі мемлекет арасындағы қатынасты реттеу мен Палестина мәселесін шешу бірдей міндет емес. Тараптары, құқықтық мазмұны және саяси өкілдік мәселелері әртүрлі болғандықтан, бір бағыттағы табысты екінші бағытқа автоматты түрде көшіруге болмайды. Бұл айырмашылық АҚШ делдалдығын бағалауда маңызды: нақты келісімнің нәтижесін мойындау оның қамтымаған мәселелерін назардан тыс қалдырмауы тиіс. Аймақтық тұрақтылық бірнеше келіссөз үдерісінің өзара байланысына тәуелді болып қалды.

Кэмп-Дэвид тәжірибесі сыртқы делдалдың ықпалын да нақтылауға мүмкіндік береді. Делдал ресурстар ұсынып, келіссөз тәртібін қалыптастыра алады, алайда келісімге ішкі саяси жауапкершілік жүктелетін тараптардың орнына шешім қабылдай алмайды. Келісімнің орындалуы әр мемлекеттің саяси институттарына және қоғамдағы қабылдауына байланысты. Сондықтан американдық ықпалды шексіз мүмкіндік ретінде сипаттау тарихи тәжірибені қарапайымдандырады. Оның тиімділігі қолда бар ресурстарға ғана емес, тараптардың келісім жасауға дайын болуына және сол келісімді ұстап тұру қабілетіне тәуелді болды.

Келіссөздердің нәтижесін осы шектеулермен бірге қарастырғанда серіктестіктің жаңа қыры ашылады. АҚШ Израильдің қауіпсіздігін күшейту арқылы оны дипломатиялық қадамдарға ынталандыруға ұмтыла алды, ал Израиль сыртқы қолдауды келісімнен туындайтын тәуекелдерді басқару құралы ретінде пайдалана алды. Бұл механизм әр жағдайда бірдей жұмыс істемейді. Дегенмен ол көмек пен саяси ықпалдың байланысы тек қысымнан тұрмайтынын көрсетеді: кейде сенімді қолдау келісімге барудың ішкі саяси құнын төмендетуге қызмет етуі мүмкін.

СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРДЫҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДАНУЫ

1981 жылғы 30 қарашадағы стратегиялық ынтымақтастық жөніндегі меморандум қатынастардың құжаттық негізін күшейткен маңызды акт болды. Оның мәтінінде Кеңес Одағынан немесе оған бағынышты сыртқы күштерден туындайтын аймақтық қауіптерге қарсы ынтымақтастық қарастырылды. Құжат консультациялар мен бірлескен жұмыс үшін арнайы негіз қалыптастырды. Бұл жерде жарияланған мақсаттың тарихи нақтылығы маңызды: меморандум кез келген қауіпке қатысты шексіз міндеттеме емес, сол кезеңдегі стратегиялық ортаға бейімделген келісім болатын (Government of the United States & Government of Israel, 1981).

Мұндай құжаттарды бағалағанда саяси одақтастық пен автоматты ұжымдық қорғаныс міндеттемесін ажырату қажет. Мемлекеттер тығыз серіктес болуы мүмкін, бірақ әрбір дағдарыста соғысқа бірге кіру міндетін қабылдамауы ықтимал. Осы айырмашылық екіжақты қатынастарға белгілі икемділік береді. Вашингтон аймақтық шешімдерде таңдау еркіндігін сақтауға ұмтылса, Израиль өз қорғаныс саясатының дербестігін қорғауға мүдделі болды. Сондықтан серіктестіктің құжаттық дамуын толық саяси бірігу ретінде түсіндіруге болмайды; ол ынтымақтастық шегін белгілеудің де тәсілі еді.

1985 жылы күшіне енген еркін сауда туралы келісім екіжақты байланыстың экономикалық негізін кеңейтті. АҚШ Сауда өкілдігі оны елдің алғашқы еркін сауда келісімі ретінде сипаттайды. Бұл факт Израильмен қатынастардың әскери сала шеңберінен шыққанын көрсетеді. Саудаға арналған ережелер кәсіпорындар мен мемлекеттік мекемелер арасындағы тұрақты өзара әрекетті қолдауға бағытталды. Осылайша экономикалық ынтымақтастық үкімет басшыларының жеке қарым-қатынасына тәуелділігі аздау, өз рәсімдері мен мүдделі қатысушылары бар арна қалыптастырды (Office of the United States Trade Representative, n.d.).

Институционалданудың маңызын күнделікті шешім қабылдау деңгейінде байқауға болады. Әр мәселені саяси басшылықтың жаңа келісімі арқылы шешудің орнына, тараптар бұрын бекітілген тәртіптерге сүйенеді. Бұл ақпарат алмасуды жеңілдетіп, күтулерді тұрақтандырады. Алайда институттар мүдделер қайшылығын жоймайды. Сауда ережелері болса да, нақты тауарлар немесе нарыққа қолжетімділік туралы келіспеушілік сақталуы мүмкін; қорғаныс консультациялары болса да, әскери әрекеттің уақыты жөніндегі көзқарас әртүрлі болуы ықтимал. Институттардың қызметі осындай айырмашылықтарды келісуге арналған тұрақты орта ұсынуында.

Осы кезеңнен шығатын аналитикалық қорытынды - қатынастардың беріктігі байланыстардың көпсалалылығына тәуелді бола бастағаны. Бір саладағы қайшылық басқа салалардың жұмысын дереу тоқтатпаған жағдайда, серіктестіктің жалпы тұрақтылығы артады. Дегенмен бұл өзара байланыстар саяси шешімдерді өзгерту құнын да көтереді. Мемлекет бұрынғы келісімдерден бас тартқысы келсе, дипломатиялық беделмен қатар экономикалық және ұйымдық шығындарды есептеуге тиіс. Осыған байланысты институционалдық сабақтастық пайдалы тәжірибені сақтаумен бірге бұрынғы саясатты қайта қарауды қиындататын факторға айналуы мүмкін.

ҚЫРҒИ ҚАБАҚ СОҒЫСТАН КЕЙІНГІ БЕЙІМДЕЛУ

Қырғи қабақ соғыстың аяқталуы Израиль–АҚШ байланыстары үшін маңызды сынақ болды. Ортақ кеңестік қатердің әлсіреуі қатынастардың бұрынғы негіздерінің бірін өзгертті. Ендігі мәселе жинақталған ынтымақтастықтың жаңа аймақтық міндеттерге бейімделуінде еді. Бұл жағдай стратегиялық серіктестікті белгілі бір тарихи қарсыласқа қарсы уақытша келісімнен ажыратуға мүмкіндік береді. Егер байланыстар жаңа мәселелерді шешуге пайдаланылса, олардың құндылығы алғашқы пайда болу себептерінен кеңейгенін байқауға болады. Дегенмен мұндай бейімделу бұрынғы саясаттың өзгеріссіз жалғасуын білдірмейді.

1991 жылғы Мадрид конференциясы осы жаңа жағдайдағы дипломатиялық мүмкіндіктердің көрінісі болды. АҚШ пен Кеңес Одағының тең төрағалығымен өткен конференцияға Израиль, бірнеше араб мемлекеті және бірлескен иорданиялық-палестиналық делегация қатысты. Оның маңызы қарсылас тараптарды тікелей келіссөзге жинауында еді. Бірақ конференцияның ұйымдастырылуы түпкілікті келісім жасалды деген сөз емес: кейінгі талқылауларда жаңа қиындықтар туындады. Бұл дипломатиялық үдерістің басталуы мен оның нәтижесін бөлек бағалау қажеттігін көрсетеді (Office of the Historian, n.d.-e).

1993 жылғы Осло келісімдері Израиль–Палестина қатынастарына жаңа негіз ұсынды. АҚШ-та өткен қол қою рәсімінің саяси көрнекілігіне қарамастан, келісімге жеткізген құпия келіссөздердегі американдық рөл шектеулі болды. Кейін Вашингтон келісімдерді іске асыру мен дағдарыстарды басқаруға көбірек араласты. Бұл айырмашылық АҚШ-ты барлық дипломатиялық бастаманың жалғыз авторы ретінде көрсетуден сақтайды. Аймақтық

тараптардың дербес бастамалары мен басқа делдалдардың үлесі де халықаралық келісімдердің қалыптасуында маңызды орын алды (Office of the Historian, n.d.-f).

Осло үдерісі стратегиялық серіктестіктің делдалдық қызметке әсерін күрделендірді. Израильмен тығыз байланыс АҚШ-қа оның қауіпсіздік алаңдаушылықтарын талқылауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар Палестина тарапы үшін делдалдың сенімділігі мен ұстанымдарының теңгерімі маңызды мәселе болып қалды. Мұнда ықпал мен сенім бір ұғым емес: бір тарапқа ықпал ету мүмкіндігі келіссөздің екінші тарапы сол делдалды әділ қабылдайтынына кепілдік бермейді. Тиімді дипломатия осы екі талапты қатар орындауға ұмтылуы керек еді.

1990 жылдардың тәжірибесі ынтымақтастықтың жаңа міндеттерге бейімделе алғанын, бірақ саяси қақтығыстарды түгел шешпегенін көрсетеді. Қауіпсіздік серіктестігі мен бейбіт үдеріс бірін-бірі қолдауы мүмкін болғанымен, олардың табысын бір өлшеммен бағалауға болмайды. Әскери байланыстардың тұрақтылығы келіссөздердің нәтижесіздігін жоққа шығармайды. Керісінше, екі бағыттағы әртүрлі нәтиже институционалдық қатынастардың неліктен сақталатынын түсіндіреді: дипломатиялық жоба тоқыраса да, бұрын қалыптасқан қорғаныс және экономикалық міндеттер өз маңызын жоғалтпауы мүмкін.

ІШКІ САЯСАТ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ИНСТИТУТТАРДЫҢ РӨЛІ

Сыртқы саясатты түсіндіруде мемлекетті біртұтас ерікке ие субъект ретінде қабылдау пайдалы болғанымен, нақты шешімдердің қалай қабылданатынын толық ашпайды. АҚШ жағдайында президент әкімшілігі мен Конгрестің өкілеттіктері, ал Израиль жағдайында үкіметтің саяси тірегі мен қоғамдық қолдауы маңызды. Сондықтан екі ел басшыларының арасындағы келіспеушілік бүкіл мемлекетаралық қатынастың күйреуін білдірмеуі мүмкін. Басқа институттарда қалыптасқан байланыстар жалғасып, саяси диалог үшін қосымша арна қызметін атқара алады. Бұл ерекшелік қатынастардың тұрақтылығын түсіндіретін ішкі саяси тетіктерді бөлек қарастыруға негіз береді.

2014 жылғы АҚШ–Израиль стратегиялық серіктестік туралы заңында Конгрестің Израильді АҚШ-тың маңызды стратегиялық серіктесі деп қарайтыны бекітілді. Бұл құжат серіктестікке қолдаудың атқарушы билік мәлімдемелерімен шектелмегенін көрсетеді. Дегенмен заңдағы саяси сипаттаманы өзара қорғаныс туралы шартпен теңестіруге болмайды. Құжаттың нақты ережелерін оның атауынан немесе серіктестікті сипаттайтын мәртебеден бөлек оқу қажет. Осы тәсіл саяси қолдаудың күшті екенін мойындай отырып, оның құқықтық мазмұнын негізсіз кеңейтуден сақтайды (United States–Israel Strategic Partnership Act of 2014, 2014).

Конгрестің рөлі ұзақ мерзімді көмек бағдарламаларын талдауда да маңызды. Атқарушы биліктің көпжылдық бағдарды жариялауы болашақ бюджеттердің барлық қаражаты алдын ала бөлінді дегенді білдірмейді. Осы себепті саяси міндеттеме, заңнамалық рұқсат және нақты қаржы бөлу ұғымдарын ажырату керек. Олардың арасындағы айырмашылық серіктестіктің әлсіздігіне ғана емес, американдық мемлекеттік жүйедегі өкілеттіктердің бөлінуіне байланысты. Зерттеуші көмек көлемін сипаттағанда бұл рәсімдік айырмашылықтарды көрсетпесе, жарияланған жоспарды орындалған қаржылық нәтиже ретінде ұсыну қауіпті туындайды. Мақаладағы көпжылдық сандар осы шектеумен түсіндіріледі (Sharp, 2025).

Қоғамдық қолдауды зерттеуде де себептерді бір ғана ұйымға немесе этникалық қауымға тіреу жеткіліксіз. Кез келген қоғамның ішінде саяси ұстанымдар әркелкі болуы мүмкін, ал сыртқы саясатқа ықпал ететін мүдделер бір-бірімен бәсекелеседі. Осы жұмыста нақты сауалнама қатары мен лоббистік қызметтің өлшенген деректері талданбағандықтан, белгілі бір топтың шешуші ықпалы туралы сандық немесе кесімді тұжырым жасалмайды. Қоғамдық байланыстар маңызды зерттеу бағыты ретінде танылады, бірақ олардың маңызын мойындау дәлелсіз түрде барлық мемлекеттік шешімді солармен түсіндіруге рұқсат бермейді.

Израиль жағынан қарағанда, сыртқы келісімді қабылдау үкіметтің ішкі саяси міндеттеріне де байланысты. Қауіпсіздікке қатысты қадамды қолдайтын халықаралық серіктестің болуы сол қадамның қоғамда бірдей қабылданатынына кепілдік бермейді. Саяси

басшылық сыртқы қолдау мен ішкі легитимділік арасында таңдау жасауға мәжбүр болуы мүмкін. Мұндай жағдайды түсіндіру үшін елдің барлық азаматтарына ортақ бір ұстаным телудің орнына, үкімет саясаты мен қоғамдық пікірді ажыратқан жөн. Тарихи талдау мемлекетаралық келіссөздердің ішкі саясаттан оқшау жүрмейтінін ескергенде ғана толық бола түседі.

Осыдан шығатын қорытынды - стратегиялық қатынастар бірнеше саяси деңгейде бір уақытта қалыптасады. Жоғары деңгейдегі кездесулер шешімге серпін берсе, заңнамалық және әкімшілік рәсімдер оны іске асыруға мүмкіндік жасайды. Қоғамдық пікір бұл шешімдердің қабылдану шегін өзгерте алады. Сондықтан бір президенттің немесе премьер-министрдің ауысуын барлық байланыстың қайта басталуымен теңестіру дұрыс емес. Сонымен бірге институттардың сақталуы басшылардың таңдауын маңызсыз етпейді: олардың саяси басымдықтары бұрынғы тетіктердің қандай мақсатқа жұмсалатынына әсер етеді. Сабақтастық пен өзгеріс осылайша бір тарихи үдерістің өзара байланысты сипаттары ретінде көрінеді.

ИРАН МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ СТРАТЕГИЯЛЫҚ КЕЛІСПЕУШІЛІКТЕР

Иранның ядролық бағдарламасына қатысты пікірталас серіктестердің ортақ мақсатқа әртүрлі құрал арқылы жетуге ұмтылуы мүмкін екенін көрсетті. 2015 жылғы тамыздағы сөзінде Барак Обама ядролық келісімді дипломатиялық бақылаудың құралы ретінде қорғап, Биньямин Нетаньяхудың оған қатты қарсы екенін ашық айтты. Бұл мәлімдеме әкімшіліктің өз саясатын негіздеген дерегі ретінде қарастырылады. Оны келісімнің барлық нәтижесі туралы тәуелсіз қорытындыға айналдыруға болмайды; оның ғылыми құндылығы американдық ұстанымның дәл сол кезеңде қалай тұжырымдалғанын көрсетуінде (Obama, 2015).

Бұл қайшылықтың құрылымдық негізін қауіптің уақыты мен ықтимал салдарын әртүрлі бағалаудан іздеуге болады. Ірі держава дипломатиялық келісімді бақылау, санкциялар және кең халықаралық қатынастар аясында қарастырса, аймақтық мемлекет жақын орналасқан қарсыластың мүмкіндігін тікелей қауіп ретінде қабылдауы ықтимал. Мұндай айырмашылықты бір тараптың қауіпсіздікті қалауымен, екіншісінің оны қаламауымен түсіндіру дәл емес. Негізгі мәселе қауіпсіздікке жеткізетін құралдардың тиімділігіне, сенімділігіне және уақытша шектеріне берілетін бағаның сәйкес келмеуінде.

Фрейлихтің арнайы қатынастар туралы тарау сипаттамасында АҚШ-пен байланыс Израиль қауіпсіздігінің іргетасы ретінде бағаланып, оның дербес әрекет ету еркіндігіне ықпалы атап көрсетіледі. Бұл пайым сыртқы қолдаудың қосарлы сипатын түсінуге көмектеседі. Қолдау мемлекеттің мүмкіндігін кеңейтеді, бірақ серіктестің пікірін ескеруге қажеттілікті арттырады. Дегенмен тәуелділік толық бағыну деген сөз емес. Әсіресе өмірлік немесе ішкі саяси маңызы жоғары деп қабылданатын мәселелерде келіспеушіліктің сақталуы ықтимал (Freilich, 2018).

2016 жылғы қауіпсіздік көмегі жөніндегі меморандум саяси пікірталасқа қарамастан қорғаныс ынтымақтастығының жалғасқанын көрсетті. Ақ үйдің ресми мәліметінде 2019-2028 қаржы жылдарына арналған жалпы көлемі 38 миллиард долларлық бағдар қарастырылған: оның 33 миллиарды әскери қаржыландыруға, 5 миллиарды зымыранға қарсы қорғанысқа арналған. Бұл сандарды бір мезетте төленген қаражат ретінде түсінуге болмайды; олар көпжылдық саяси міндеттеменің көлемін білдіреді және қаржыландыру Конгрестің бюджет шешімдеріне тәуелді (Sharp, 2025; The White House, 2016).

Осы екі оқиғаны салыстыру мақаладағы негізгі болжамды нақтылайды. Егер қатынастар тек басшылардың жеке келісіміне тәуелді болса, Иран жөніндегі өткір айырмашылық барлық саланы қамтитын үзілуге әкелуі мүмкін еді. Алайда қорғаныс саласындағы ұзақ мерзімді жоспарлау жалғасты. Бұдан саяси дау маңызды болмады деген қорытынды шықпайды. Талдау көрсететін нәрсе - келіспеушіліктің әсері салалар бойынша әртүрлі болғаны. Тараптар бір мәселеде ортақ ұстанымға келе алмай отырып, басқа бағыттағы ынтымақтастықты өзара қажет деп сақтай алды.

ПАЛЕСТИНА МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ

Палестина мәселесі Израиль-АҚШ қатынастарының тарихында қауіпсіздік пен саяси құқықтарды қатар қарастыру қажеттігін туғызады. Израильдің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған саясат палестиналықтардың өзін-өзі билеу, еркіндік және қауіпсіздік талаптарын талдаудан алып тастамауы тиіс. Бұл талаптарды тек екіжақты серіктестікке кедергі ретінде көрсету зерттеудің ауқымын негізсіз тарылтады. Аймақтағы ұзақ мерзімді тұрақтылыққа қатысы бар мәселе ретінде олар өздігінен ғылыми назарға лайық. Сондықтан серіктестіктің тиімділігі тек оның қатысушыларының мүддесі тұрғысынан бағаланбайды.

2016 жылғы 23 желтоқсанда БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі 2334 қарарын он төрт дауыспен қабылдап, АҚШ дауыс беруден қалыс қалды. Қарар басып алынған Палестина аумағындағы, соның ішінде Шығыс Иерусалимдегі израильдік қоныстандыру әрекеттерінің құқықтық күші жоқ екенін және халықаралық құқықты бұзатынын растады. Бұл оқиға американдық дипломатиялық қолдауды кез келген жағдайда автоматты вето қоюмен теңестіруге болмайтынын көрсетеді. Қарар жөніндегі ресми хабарлама АҚШ өкілінің қоныстандыруды бейбітшілік мүмкіндіктеріне зиян келтіреді деп түсіндіргенін тіркейді (United Nations, 2016).

Осы мысалдан құқықтық ұстаным мен қауіпсіздік ынтымақтастығының қатар өмір сүре алатыны байқалады. Мемлекет серіктесінің қорғаныс қабілетін қолдай отырып, оның нақты саясатын халықаралық құқыққа қайшы деп бағалауы мүмкін. Бірақ ұстанымды жариялау мен оны өзгертуге бағытталған практикалық ықпал бірдей емес. Ғылыми талдау осы екеуінің арақатынасын ажыратуы тиіс. Әйтпесе дипломатиялық мәлімдеме нақты өзгерістің дәлелі ретінде немесе, керісінше, ынтымақтастықтың жалғасуы барлық әрекетті мақұлдау ретінде қате түсіндіріледі.

Палестина мәселесі делдалдың рөліне қатысты бұрын айтылған қиындықты тереңдетеді. Бейбіт келіссөзде қауіпсіздік кепілдіктерімен қатар жер, саяси өкілдік, босқындар және Иерусалимнің мәртебесі сияқты бір-бірінен бөлек мәселелер бар. Оларды бір ғана әскери көмек пакеті арқылы шешу мүмкін емес. Сондықтан стратегиялық қатынастардың институционалдық беріктігін бейбіт реттеудің жеткілікті шарты деп санау жаңсақ. Ол келіссөзге қажетті ресурстардың бірін бере алады, алайда тараптардың құқықтары мен талаптары жөніндегі саяси келісімді алмастырмайды.

АВРААМ КЕЛІСІМДЕРІ ЖӘНЕ АЙМАҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ӨЗГЕРУІ

2020 жылғы Авраам декларациясы және Израильдің Біріккен Араб Әмірліктерімен қатынастарын қалыпқа келтіру туралы келісім АҚШ қатысқан аймақтық дипломатияның жаңа кезеңін көрсетті. Декларацияда бейбіт қатар өмір сүру мен ынтымақтастық қағидаттары жарияланды, ал екіжақты шарт дипломатиялық және өзге байланыстарды дамыту бағыттарын белгіледі. Бұл құжаттарды бірдей құқықтық акт ретінде қарастыруға болмайды: жалпы қағидаттарды жариялайтын декларация мен нақты тараптардың міндеттемелерін белгілейтін шарттың қызметі әртүрлі (The White House, 2020a, 2020b).

Израиль-АҚШ қатынастары тұрғысынан бұл өзгеріс серіктестіктің аймақтық байланыстарды кеңейту құралы ретінде қолданылуын көрсетеді. Екі мемлекеттің ынтымақтастығы тек өзара қолдауға бағытталмай, үшінші тараптармен қатынас құруға да ықпал етті. Алайда мұндай кеңеюдің маңызын бағалағанда қол қойылған құжаттардың жарияланған ниеті мен кейінгі орындалуын ажырату қажет. Мақаланың хронологиялық шегі 2020 жылмен аяқталатындықтан, келісімдердің ұзақ мерзімді нәтижелері туралы кесімді тұжырым жасалмайды; мұнда олардың тарихи бағыт өзгерісін білдіретін сипаты қарастырылады.

Авраам келісімдері араб мемлекеттерімен қалыпқа келу және Палестина мәселесін реттеу арасындағы байланысты қайта талқылауға негіз берді. Белгілі мемлекеттермен дипломатиялық қатынас орнату Израильдің аймақтық оқшаулануын азайтуы мүмкін, бірақ палестиналықтардың саяси мәртебесі жөніндегі түпкілікті келісімнің орнын баспайды. Екі үдерістің қатысушылары мен міндеттері әртүрлі болғандықтан, бірінің табысын екіншісінің шешімі ретінде көрсетуге болмайды. Бұл айырмашылық 1970 жылдардағы Египетпен бейбіт

келісімді бағалау кезінде байқалған әдістемелік мәселенің жаңа жағдайда қайталанғанын көрсетеді.

Осы кезеңді зерттеудің соңғы нүктесі ретінде алу серіктестіктің өзгермелі қызметін айқын көрсетеді. 1948 жылы негізгі мәселе жаңа мемлекетті тану болса, кейін қорғаныс көмегі, дипломатиялық делдалдық және экономикалық ережелер алдыңғы қатарға шықты. 2020 жылға қарай осы құралдар аймақтық қатынастарды қайта ұйымдастыру әрекеттерінде қатар қолданылды. Мұндай өзгеріс қатынастардың бір ғана бастапқы міндетке байланбағанын дәлелдейді. Дегенмен бейімделу қабілетінің болуы оның әр нәтижесі тұрақты, әділетті немесе барлық тарап үшін қолайлы болады дегенді білдірмейді.

НӘТИЖЕЛЕРДІ ТАЛҚЫЛАУ

Кезеңдерді салыстыру стратегиялық қатынастардың бір мезетте пайда болмағанын көрсетеді. Дипломатиялық тану саяси бастапқы негіз қалады; әскери дағдарыстар қауіпсіздік байланыстарының қажеттілігін арттырды; кейін келісімдер мен тұрақты жұмыс тетіктері осы тәжірибені бекітті. Мұнда себеп пен нәтиже бір бағытта ғана жүрмейді. Ортақ мүдде институттардың қалыптасуына әсер етсе, қалыптасқан институттар кейін мүдделерді түсіндіру мен қорғаудың өзіне ықпал етеді. Сондықтан қатынастар тарихын жекелеген президенттердің саясатына бөлумен шектелу ұзақ мерзімді сабақтастықты толық ашпайды.

Серіктестік тұрақтылығының бірінші тетігі - ынтымақтастық салаларының әртараптануы. Қорғаныс, сауда және дипломатиялық консультациялар әртүрлі қатысушылар мен шешім қабылдау рәсімдеріне сүйенеді. Бір саяси даудың барлық арнаны бір уақытта тоқтатуы сондықтан қиындайды. Екінші тетік - ұзақ мерзімді күтулердің қалыптасуы. Көпжылдық бағдарламалар тараптарға ресурстарды жоспарлауға мүмкіндік береді, ал жоспарлау ынтымақтастықтың жалғасуына мүдделі ұйымдардың санын арттырады. Бұл түсіндірулер мақаладағы тарихи салыстырудан шығарылған аналитикалық қорытындылар; олар барлық жағдайда бірдей жұмыс істейтін әмбебап заң ретінде ұсынылмайды.

Үшінші тетік келіспеушіліктерді салалар бойынша басқаруға қатысты. Иран жөніндегі саяси дау мен 2016 жылғы қорғаныс меморандумының қатар орын алуы осы мүмкіндікті көрсетеді. Дегенмен мұндай бөлу әрқашан сәтті бола бермейді. Егер дау серіктестіктің негізгі мақсатына, қоғамдық легитимділігіне немесе құқықтық шектеріне қатысты болса, ол басқа салаларға таралуы мүмкін. Демек институционалдық беріктік тұрақтылықты түсіндіреді, бірақ шексіз төзімділікке кепілдік бермейді. Кез келген серіктестіктің қайта бағаланатын саяси және әлеуметтік шарттары бар.

Қатынастардағы күш теңсіздігі де біржақты нәтиже туғызбайды. АҚШ-тың ресурстық артықшылығы ықпал ету мүмкіндігін береді, бірақ ықпалды қолданудың саяси құны бар. Қолдауды күрт азайту Вашингтонның өз мақсаттарына немесе бұрын қабылдаған міндеттемелеріне зиян келтіруі ықтимал. Израиль үшін сыртқы көмекті жоғалту қаупі маңызды болса да, ішкі саяси тұрғыдан негізгі деп танылған мәселе бойынша шегіну құны одан жоғары қабылдануы мүмкін. Осы жағдайлар ресурстық тәуелділік пен нақты саяси бағынудың арасында тікелей пропорция жоқ екенін түсіндіреді.

Зерттеу нәтижелерін бағалағанда екі өлшемді ажырату қажет. Біріншісі - серіктестіктің өзінің сақталуы мен жұмыс істеуі; екіншісі - оның аймақтық бейбітшілікке және құқықтық тәртіпке әсері. Бірінші өлшем бойынша тұрақтылық екінші өлшем бойынша автоматты табысқа тең емес. Қорғаныс саласындағы жоспардың орындалуы Палестина мәселесінің шешілгенін немесе күш қолдану тәуекелінің жойылғанын білдірмейді. Бұл айырмашылық стратегиялық қатынастарды тек қолдау немесе айыптау нысаны ретінде емес, бірнеше нәтижесі бар тарихи үдеріс ретінде зерттеуге мүмкіндік береді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Израиль мен АҚШ стратегиялық қатынастарының 1948-2020 жылдардағы тарихы ұзақ мерзімді серіктестіктің біртіндеп қалыптасатынын көрсетеді. Дипломатиялық тану оның алғашқы саяси негізін жасады, бірақ әскери міндеттемелер мен тұрақты институционалдық байланыстар кейінгі кезеңдерде орнықты. 1956 жылғы Суэц дағдарысы бастапқы шектеулерді,

1967 және 1973 жылдардағы соғыстар қауіпсіздік ынтымақтастығының маңызын, ал Кэмп-Дэвид дипломатияның стратегиялық қызметін ашып көрсетті. Кейінгі меморандумдар мен сауда ережелері қатынастарды жеке басшылардың байланысынан кеңірек ұйымдық негізге көшірді.

Қырғи қабақ соғыстан кейінгі кезең серіктестіктің бастапқы геосаяси жағдай өзгергенде де жаңа міндеттерге бейімделе алатынын айқындады. Мадрид пен Осло үдерістері, Иран жөніндегі пікірталастар және 2020 жылғы қалыпқа келу келісімдері оның әртүрлі дипломатиялық ортада қолданылғанын көрсетеді. Негізгі зерттеу сұрағына жауап ретінде қатынастардың тұрақтылығы ортақ мүддемен қатар, көпсалалы байланыстарға, қайталанатын шешімдерге және саяси дауларды басқаруға сүйенеді деген қорытынды жасалады. Бұл тұрақтылық толық келісімнің нәтижесі емес, айырмашылықтармен қатар өмір сүретін ынтымақтастықтың тарихи қалыптасқан қасиеті болып табылады.

Сонымен бірге серіктестіктің беріктігі оның барлық саяси нәтижесін оң бағалауға негіз бола алмайды. Аймақтық қауіпсіздік, палестиналықтардың құқықтары және халықаралық құқық талаптары жеке бағалауды қажет етеді. Болашақ зерттеулер үшін ашық американдық материалдарды израильдік, палестиналық және араб деректерімен кеңейту, қоғамдық пікірдің өзгерісін жүйелі деректер арқылы салыстыру маңызды. Осындай толықтырулар сыртқы қолдаудың нақты ықпалын және оның шектерін дәлірек анықтауға мүмкіндік береді. Ұсынылған тарихи талдау осы кең зерттеу үшін кезеңдік және ұғымдық негіз қалыптастырады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Freilich, C. D. (2018). *Israeli national security: A new strategy for an era of change*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780190602932.001.0001

Government of the United States, & Government of Israel. (1981, November 30). *Memorandum of understanding between the Government of the United States and the Government of Israel on strategic cooperation*. The Avalon Project, Yale Law School. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/pal03.asp

Obama, B. (2015, August 5). *Remarks by the President on the Iran nuclear deal* [Speech transcript]. The White House. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/08/05/remarks-president-iran-nuclear-deal/

Office of the Historian. (n.d.-a). *The 1967 Arab-Israeli War*. U.S. Department of State. https://history.state.gov/milestones/1961-1968/arab-israeli-war-1967

Office of the Historian. (n.d.-b). *The 1973 Arab-Israeli War*. U.S. Department of State. https://history.state.gov/milestones/1969-1976/arab-israeli-war-1973

Office of the Historian. (n.d.-c). *Camp David Accords and the Arab-Israeli peace process*. U.S. Department of State. https://history.state.gov/milestones/1977-1980/camp-david

Office of the Historian. (n.d.-d). *Creation of Israel, 1948*. U.S. Department of State. https://history.state.gov/milestones/1945-1952/creation-israel

Office of the Historian. (n.d.-e). *The Madrid Conference, 1991*. U.S. Department of State. https://history.state.gov/milestones/1989-1992/madrid-conference

Office of the Historian. (n.d.-f). *The Oslo Accords and the Arab-Israeli peace process*. U.S. Department of State. https://history.state.gov/milestones/1993-2000/oslo

Office of the Historian. (n.d.-g). *The Suez Crisis, 1956*. U.S. Department of State. https://history.state.gov/milestones/1953-1960/suez

Office of the United States Trade Representative. (n.d.). *Israel free trade agreement*. https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/israel-fta

Schoenbaum, D. (1993). *The United States and the State of Israel*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780195045772.001.0001

Sharp, J. M. (2025, May 28). *U.S. foreign aid to Israel: Overview and developments since October 7, 2023* (Report No. RL33222). Congressional Research Service. https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/RL33222/RL33222.51.pdf

Tal, D. (2022). *The making of an alliance: The origins and development of the US–Israel relationship*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108551472

The White House. (2016, September 14). *Fact sheet: Memorandum of understanding reached with Israel*. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/09/14/fact-sheet-memorandum-understanding-reached-israel

The White House. (2020a, September 15). *The Abraham Accords declaration*. https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/the-abraham-accords-declaration/

The White House. (2020b, September 15). *Abraham Accords peace agreement: Treaty of peace, diplomatic relations and full normalization between the United Arab Emirates and the State of Israel*. https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/abraham-accords-peace-agreement-treaty-of-peace-diplomatic-relations-and-full-normalization-between-the-united-arab-emirates-and-the-state-of-israel/

United Nations. (2016, December 23). *Israel's settlements have no legal validity, constitute flagrant violation of international law, Security Council reaffirms* (SC/12657) [Press release]. https://press.un.org/en/2016/sc12657.doc.htm

United States–Israel Strategic Partnership Act of 2014, Pub. L. No. 113–296, 128 Stat. 4075 (2014). https://www.congress.gov/113/plaws/publ296/PLAW-113publ296.pdf

Авторлар туралы мәліметтер

Әбдіманап Дәулет Ғаниұлы – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Халықаралық қатынастар факультетінің магистранты, Қазақстан Республикасы, Астана қ., e-mail: abdimanap.daukew@gmail.com

Ильясова Зибагуль Сулейменовна – тарих ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті шығыстану кафедрасының профессоры, Қазақстан Республикасы, Астана қ., e-mail: zibagulilyasova@gmail.com

Сведения об авторах

Әбдіманап Дәулет Ғаниұлы – магистрант факультета международных отношений Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Республика Казахстан, г. Астана, e-mail: abdimanap.daukew@gmail.com

Ильясова Зибагуль Сулейменовна – кандидат исторических наук, профессор кафедры востоковедения Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Республика Казахстан, г. Астана, e-mail: zibagulilyasova@gmail.com

Information about the authors

Daulet Ganiuly Abdimanap – Master's student at the Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: abdimanap.daukew@gmail.com

Zibagul Suleimenovna Ilyassova – Candidate of Historical Sciences, Professor at the Department of Oriental Studies, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: zibagulilyasova@gmail.com